

A. Β. ΜΟΥΜΤΖΑΚΗΣ

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ

ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

Α, Β, Γ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ

ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Α. Β. ΜΟΥΜΤΖΑΚΗΣ

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ

ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

Α΄ Β΄ Γ΄ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Για να εκφραστεί μια σκέψη, μια επιθυμία ή ένα συναίσθημα, δηλαδή για να σχηματιστεί λόγος, οι λέξεις, όπως και στη νέα ελληνική γλώσσα, *συντάσσονται*, δηλαδή μπαίνουν η μια κοντά στην άλλη, σύμφωνα με ορισμένους κανόνες. Οι κανόνες αυτοί, οι συντακτικοί κανόνες, εξετάζονται στο μέρος της Γραμματικής που λέγεται Συντακτικό.

Στο Συντακτικό της αρχαίας ελληνικής εξετάζονται:

Α' Η πρόταση και οι όροι της, δηλαδή τα στοιχεία που την αποτελούν,

Β' Η σχέση των προτάσεων μεταξύ τους και

Γ' Τα σχήματα λόγου, δηλαδή οι ιδιορρυθμίες του λόγου που γίνονται με παράβαση των συντακτικών ή άλλων γλωσσικών κανόνων.

Η μελέτη του Συντακτικού έχει ως βασικούς σκοπούς να δείξει τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν οι λέξεις μέσα στο λόγο, να δώσει τη σημασία των διάφορων συντακτικών στοιχείων με τα οποία σχηματίζεται μια φράση, και τελικά να βοηθήσει κυρίως στην κατανόηση και στη σωστή μετάφραση ενός αρχαίου κειμένου στη νέα ελληνική.

Το Συντακτικό της αρχαίας ελληνικής γλώσσας δε διαφέρει πολύ από το Συντακτικό της νέας. Σε πολλά σημεία οι συντακτικοί κανόνες της αρχαίας διατηρήθηκαν οι ίδιοι και στη νέα γλώσσα, αφού άλλωστε η τελευταία δεν είναι παρά η συνέχεια και η εξέλιξη της ίδιας γλώσσας, της αρχαίας ελληνικής.

ΒΑΣΙΚΕΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ν.ε.	= νέα ελληνική γλώσσα
πβ.	= παράβαλε
βλ.	= βλέπε
ενν.	= εννοείται
κ.τ.ό.	= και τα όμοια
κ.ε.	= και εξής

Η ΠΡΟΤΑΣΗ ΚΑΙ ΟΙ ΟΡΟΙ ΤΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

1) Τα είδη των προτάσεων ως προς το περιεχόμενο

1 **Πρόταση** λέγεται το συντομότερο τμήμα του λόγου που εκφράζει μια σκέψη, μια επιθυμία ή ένα συναίσθημα. Έτσι τα είδη των προτάσεων ως προς το περιεχόμενό τους, όπως και στη ν.ε., είναι:

α) **προτάσεις κρίσεως**, με τις οποίες διατυπώνεται μια κρίση, μια σκέψη ή δίνεται μια πληροφορία κ.τ.ό.:

Σὺ Ἕλληγν εἶ (= είσαι).

Τὴν πόλιν ὄντως ἂν ἠγήσω πολέμου ἐργαστήριον εἶναι (= θα νόμιζες πράγματι ότι η πόλη είναι...).

Οὐκ ἂν λάβοις παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος (= δεν μπορείς να πάρεις απ' αυτόν που δεν έχει).

Οι προτάσεις κρίσεως εκφέρονται με **οριστική** (απλή ή δυνητική) ή με **δυνητική ευκτική** και έχουν άρνηση *οὐ* (βλ. §85 κ.ε.).

β) **προτάσεις επιθυμίας**, με τις οποίες εκφράζεται μια επιθυμία, μια προσταγή, μια ευχή κ.τ.ό.:

Ἴωμεν (= ας πάμε).

Μὴ θορυβεῖτε.

Εἴθ' ἤσθα δυνατός (= μακάρι να ήσουν δυνατός).

Ἐγὼ θρασὺς καὶ ἀναιδὴς οὗτ' εἰμὶ μήτε γενοίμην (η πρώτη πρόταση είναι κρίσεως, η δεύτερη επιθυμίας).

Οι προτάσεις επιθυμίας εκφέρονται με **υποτακτική, προστακτική** και με τις δύο ευχετικές εγκλίσεις (**ευχετική ευκτική και ευχετική οριστική**). Έχουν άρνηση *μή* (βλ. §85 κ.ε.).

γ) **προτάσεις επιφωνηματικές**, με τις οποίες εκφράζεται ένα έντονο συναίσθημα:

Ὁ μῆτερ, ὡς καλός μοι ὁ πάππος (= μητέρα, τι ωραίος που μου είναι ο παπούς).

δ) **προτάσεις ερωτηματικές**, με τις οποίες διατυπώνεται μια ερώτηση:

Τίς εἶ; (= ποιος είσαι;)

Τί εἶπω; (= τι να πω;)

Οι ερωτηματικές προτάσεις είναι προτάσεις κρίσεως ή επιθυμίας με ερωτηματική μορφή, γι' αυτό εκφέρονται με τις εγκλίσεις των προτάσεων κρίσεως ή με υποτακτική ανάλογα, αν δηλαδή έχουν αντίστοιχη πρόταση κρίσεως ή επιθυμίας:

— *Τίς εἶ;* — *Εἰμί...*

— *Πῶς ἂν σκοποῖμεθα αὐτά;* (= πώς θα μπορούσαμε να τα εξετάσουμε αυτά;) — *Σκοποῖμεθα ἂν αὐτά, εἰ...*

— *Τί εἶπω;* — *Εἶπέ...*

— *Μὴ ἀποκρίνωμαι;* (= να μην απαντήσω;)

— *Ἀπόκρῖναι ἢ Μῆ...*

2 Οι ερωτηματικές προτάσεις διακρίνονται, όπως και στη ν.ε., σε:
α) ερωτήσεις που δηλώνουν **ολική άγνοια** και στις οποίες η απάντηση μπορεί να είναι ένα *ναί* ή ένα *οὐ* (= όχι) ή κάποια άλλη αντίστοιχη λέξη: *μάλιστα, οὐδαμῶς* (= με κανέναν τρόπο), *πῶς γάρ οὐ* κτλ., γιατί η απάντηση αφορά όλο το περιεχόμενο της προτάσεως:

— *Ἄρα σὺ εἶ Σωκράτης;* — *Ναί.*

— *Μὴ ἀρχιτέκτων βούλεις* (= θέλεις) *γενέσθαι;* — *Οὐκουν ἔγωγε* (= όχι εγώ τουλάχιστο).

— *Ἄρ' οὖν βιωτὸν ἡμῖν ἔστιν μετὰ διεφθαρμένου σώματος;* (= άρα γε αξίζει να ζούμε με καταστραμμένο σώμα;); — *Οὐδαμῶς.*

Οι ερωτήσεις αυτές εισάγονται με ένα ερωτηματικό μόριο *άρα, άρά*

γε, οὐκοῦν, οὐκουν κτλ. ή απλώς η ερωτηματική τους μορφή δηλώνεται με τον τόνο της φωνής.

β) ερωτήσεις που δηλώνουν **μερική άγνοια** και στις οποίες η απάντηση δεν μπορεί να είναι ένα *ναί* ή ένα *οὐ*, γιατί αναφέρεται σ' ένα μόνο μέρος του περιεχομένου της προτάσεως:

— *Τίς εἶ;* — *Εἰμί...*

— *Πόσα ἄν μοι χρήματα δώσης;* (= πόσα χρήματα θα μου δώσεις;)

— *Ὅποσα ἄν δυναίμην* (= όσα θα μπορέσω).

— *Ἐμὲ δὲ ποῦ χρῆ οἰκεῖν;* (= εγώ που πρέπει να κατοικώ;) — *Ἐν τῇ πατρίδι τῇ σουτοῦ* (= στην πατρίδα σου).

Οι ερωτήσεις μερικής άγνοιας εισάγονται με ερωτηματικές αντωνυμίες ή με ερωτηματικά επιρρήματα (*τίς, ποῖος, πόσος* κτλ. ή *ποῦ, πόθεν, πῶς* κτλ.).

2α

Όταν οι ερωτηματικές προτάσεις είναι **διμελείς**, δηλαδή περιέχουν δύο ερωτήσεις, τότε στο α' μέρος τους προτάσσεται συνήθως η ερωτηματική αντωνυμία *πότερον* ή *πότερα*, ενώ στο β' μέρος ο διαχωριστικός σύνδεσμος *ή*. Κατά τη μετάφραση στη ν.ε. η λέξη *πότερον* ή *πότερα* μπορεί να παραλείπεται:

Ἀπιόντες ἐνθὲνδε ἡμεῖς πότερον κακῶς τινας ποιοῦμεν ἢ οὐ; (= αν φύγουμε εμεῖς από δω, βλάπτουμε κάποιους ή όχι;)

Σημείωση. Πολλές φορές, όπως και στη ν.ε., η ερώτηση διατυπώνεται, όχι για να πληροφορηθεί κανείς κάτι, αλλά για να εκφραστεί εντονότερα:

α) **μια προτροπή ή μια παράκληση:**

Τί οὐ καλοῦμεν δῆτα Λυσιστράτην; (αντί: *καλέσωμεν τάχιστα Λυσ.*) (= ας καλέσουμε αμέσως τη Λυσ.).

Οὐ περιμενεῖς; (= δε θα περιμένεις;) (αντί: περιμένε) (πβ. ν.ε. δεν έρχεστε για λίγο;).

β) **μια βεβαίωση ή μια άρνηση:**

Τοῦτ' οὐκ ἔστι μεγάλη καὶ περιφανὴς ἀναισχυντία; (αντί: *τοῦτ' ἔστι ἀναμφισβητήτως μεγάλη καί...*)

Τίνι ἄν πόλις ἀρέσκοι ἄνευ νόμων; (αντί: *οὐδενί ἀρέσκοι ἄν πόλις...*) (πβ. ν.ε. δε σου το 'λεγα εγώ;).

γ) **μια υπόθεση:**

Ἐξήμαρτέ τις ἄκων; (= έκανε κάποιος ένα λάθος χωρίς να το θέλει;) *Συγγνώμη τούτω* (αντί: *ἐάν τις ἐξαμάρτη ἄκων...*) (πβ. ν.ε. έχεις γρόσια; έχεις γλώσσα).

Οι ερωτηματικές αυτές προτάσεις λέγονται **ρητορικές ερωτήσεις**.

2) Τα είδη των προτάσεων ως προς το ποιόν

3 Μια πρόταση κατά το ποιόν λέγεται, όπως και στη ν.ε.:

α) **αρνητική ή αποφατική**, όταν περιέχει άρνηση:

Οὐκ ἂν λάβοις παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος.

Μὴ θορυβεῖτε.

Μὴ ἀποκρίνωμαι;

β) **καταφατική**, όταν δεν περιέχει άρνηση:

Σὺ Ἕλληγιν εἶ.

Ἴωμεν.

Τίς εἶ;

3) Τα είδη των προτάσεων ως προς τη σχέση τους με άλλες προτάσεις

4 Ως προς τη σχέση της με άλλες προτάσεις μια πρόταση λέγεται, όπως και στη ν.ε.:

α) **κύρια ή ανεξάρτητη**, όταν μπορεί να σταθεί μόνη της στο λόγο:

Ἀγησίλαος κατέλιπεν ἐν τῇ Ἀσίᾳ Εὐξενον ἄρμοστήν.

Ταύτη ἔστω (= ἔτσι ας γίνει).

Μὴ θορυβεῖτε.

Οι κύριες προτάσεις συνδέονται μεταξύ τους με τους παρατακτικούς συνδέσμους (συμπλεκτικούς, αντιθετικούς, διαχωριστικούς κτλ.). Βλ. παρατακτική σύνδεση προτάσεων §144 κ.ε.

β) **δευτερεύουσα ή εξαρτημένη**, όταν δεν μπορεί να σταθεί μόνη της, αλλά εξαρτάται από μίαν άλλη πρόταση την οποία και προσδιορίζει:

Ἀγησίλαος κατέλιπεν ἐν τῇ Ἀσίᾳ Εὐξενον ἄρμοστήν, ἵνα δύναίτο διασῶζειν τὰς πόλεις (= για να μπορεί να προστατεύει τις πόλεις).

Εἰ ταύτη τοῖς θεοῖς φίλον, ταύτη ἔστω.

Η πρόταση: *ἵνα δύναίτο...* προσδιορίζει την κύρια πρόταση: *Ἄγης-σίλαος κατέλιπεν...* από την οποία και εξαρτάται.

Η πρόταση: *εἰ ταύτη τοῖς θεοῖς φίλον* προσδιορίζει την κύρια πρόταση: *ταύτη ἔστω* και από αυτήν εξαρτάται. Η δευτερεύουσα πρόταση με την πρόταση που προσδιορίζει συνδέεται με τους υποτακτικούς συνδέσμους (ειδικούς, αιτιολογικούς, τελικούς, υποθετικούς κτλ.) ή με αναφορικές αντωνυμίες και αναφορικά επιρρήματα ή με ερωτηματικές αντωνυμίες και ερωτηματικά επιρρήματα. Βλ. υποτακτική σύνδεση προτάσεων §153 κ.ε.

Σημείωση. Με παρατακτικούς συνδέσμους μπορεί να συνδέονται μεταξύ τους και δευτερεύουσες προτάσεις:

Εἰ ἅμα ἐλεύθερός τ' εἶης καὶ πλούσιος γένοιο, τίνας ἂν δέοις (= αν ήσουν ελεύθερος και μαζί γινόσουν και πλούσιος, από τι θα είχες ανάγκη;) (βλ. και §143γ).

4) Τα είδη των προτάσεων ως προς τους όρους

- 5 Οι προτάσεις με βάση τον αριθμό ή την πληρότητα των όρων τους λέγονται, όπως και στη ν.ε., **απλές, σύνθετες, ελλειπτικές και επαυξημένες**. Βλ. στα επόμενα κεφάλαια §§7, 13, 19, 23.

Περίοδος και ημιπερίοδος

- 6 Ένα κείμενο, συνήθως όταν είναι μεγάλο, διαιρείται σε περιόδους ή ημιπεριόδους.

Περίοδος λέγεται ένα μέρος του κειμένου που αποτελείται από μία ή περισσότερες προτάσεις και έχει ολοκληρωμένο νόημα. Η περίοδος καταλήγει σε τελεία ή βρίσκεται ανάμεσα σε δυο τελείες.

Ημιπερίοδος (ή **κώλον περιόδου**) λέγεται το μέρος μιας περιόδου που δεν έχει ολοκληρωμένο νόημα, αλλά έχει νοηματική αυτοτέλεια και αποτελείται επίσης από μια ή περισσότερες προτάσεις. Η ημιπερίοδος καταλήγει σε άνω τελεία ή βρίσκεται ανάμεσα σε τελεία και άνω τελεία ή ανάμεσα σε δύο άνω τελείες.

Λ.χ. Καὶ ἀφικοῦνται ἐπὶ τὸ δρος τῆ πέμπτῃ ἡμέρᾳ· δνομα δὲ τῶ δρει ἦν Θήχης. Ἐπει δὲ οἱ πρῶτοι ἐγένοντο ἐπὶ τοῦ δρους καὶ κατεῖδον τὴν θάλατταν, κραυγὴ πολλὴ ἐγένε-

το. Ἀκούσας δὲ ὁ Ξενοφῶν καὶ οἱ ἄλλοι ὀπισθοφύλακες ᾤθησαν ἔμπροσθεν ἄλλους ἐπιτίθεσθαι πολεμίους· εἶποντο γὰρ ὀπισθεν ἐκ τῆς καιομένης χώρας, καὶ αὐτῶν οἱ ὀπισθοφύλακες ἀπέκτεινάν τε τινὰς καὶ ἐξώγρησαν ἐνέδραν ποιησάμενοι.

Το προηγούμενο απόσπασμα από την Κύρου Ανάβαση του Ξενοφώντα (4, 7, 21-22) αποτελείται από τρεις περιόδους. Η πρώτη περίοδος αποτελείται από δύο ημιπερίοδους με μία κύρια πρόταση στην καθεμιά. Η δεύτερη περίοδος αποτελείται από τρεις προτάσεις, δύο δευτερεύουσες και μία κύρια. Η τρίτη περίοδος αποτελείται από δύο ημιπερίοδους, και απ' αυτές η πρώτη περιλαμβάνει μία κύρια πρόταση, ενώ η δεύτερη ημιπερίοδος περιλαμβάνει τρεις κύριες προτάσεις.

ΟΙ ΟΡΟΙ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΕΩΣ

1. ΑΠΛΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

7

Κάθε πρόταση, όπως και στη ν.ε., αποτελείται από δύο κύριους όρους, δύο κύρια στοιχεία απαραίτητα, για να σχηματιστεί και η πιο απλή πρόταση. Οι κύριοι όροι σε μια πρόταση είναι: το **υποκείμενο** και το **κατηγόρημα**:

Κῦρος ἦν φιλομαθέστατος.

Ἡ πόλις κατέστη φρούριον.

Σὺ Ἕλληνας εἶ.

Τὸ λακωνίζειν ἐστὶ φιλοσοφεῖν.

Μακάριός ἐστιν ὁστις οὐσίαν (= περιουσία) καὶ νοῦν ἔχει.

Οἱ φθονοῦντες μισοῦνται.

Οἱ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἔφυγον.

Υποκείμενο είναι εκείνο για το οποίο γίνεται λόγος στην πρόταση (*Κῦρος, ἡ πόλις, σύ, τὸ λακωνίζειν, ὁστις... ἔχει, οἱ φθονοῦντες, οἱ ἐν τῇ ἀγορᾷ*).

Κατηγόρημα είναι ό,τι λέγεται στην πρόταση για το υποκείμενο (*ἦν φιλομαθέστατος, κατέστη φρούριον, Ἕλληνας εἶ, ἐστὶ φιλοσοφεῖν, μακάριός ἐστιν, μισοῦνται, ἔφυγον*).

Η πρόταση που αποτελείται μόνο από το υποκείμενο και το κατηγόρημα λέγεται **απλή πρόταση**.

Το κατηγόρημα σε μια πρόταση μπορεί να είναι:

- α) **μονολεκτικό** και να εκφράζεται μόνο με ρηματικό τύπο (*μισοῦνται, ἔφυγον*) ἢ
- β) **περιφραστικό** και να αποτελείται από έναν τύπο του ρήματος *εἰμί* (=είμαι) ἢ άλλου συγγενικού ρήματος και από ένα όνομα, επίθετο ἢ

ουσιαστικό (*ἦν φιλομαθέστατος, κατέστη φρούριον, Ἕλλην εἶ, ἐστὶ φιλοσοφεῖν, μακάριος ἐστιν*).

Το ὄνομα που φανερώνει ποιο γνώρισμα αποδίδεται στο υποκείμενο λέγεται **κατηγορούμενο** (*φιλομαθέστατος, φρούριον, Ἕλλην, φιλοσοφεῖν, μακάριος*), και το ρῆμα που συνδέει το υποκείμενο με το κατηγορούμενο λέγεται **συνδεδεικτό** ρῆμα (*ἦν, κατέστη, εἶ, ἐστὶ*).

1) Το υποκείμενο

8 Το υποκείμενο μιας προτάσεως μπορεί να είναι, ὅπως και στη ν.ε., ουσιαστικό (*Κῦρος, ἡ πόλις*) ή αντωνυμία (*σύ*), αλλά και κάθε άλλη λέξη ή ομάδα λέξεων ή και πρόταση ολόκληρη (*τὸ λακωνίζεῖν, οἱ φθονοῦντες, οἱ ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὅστις... ἔχει*). (πβ, ν.ε. το πότε θα φύγεις είναι δικό σου ζήτημα).

Το υποκείμενο του ρήματος στην πρόταση βρίσκεται πάντοτε σε πτώση ονομαστική (για το υποκείμ. του απαρεμφάτου και της μετοχής βλ. §§94, 102).

Σημείωση. Ὅταν πρόκειται να δηλωθεῖ κάποιο ποσό κατά προσέγγιση, το υποκείμενο εκφέρεται με εμπρόθετο προσδιορισμό, συνήθως με τις προθέσεις: *εἰς, ἀμφί, περί*, και αιτιατική:

Περὶ τοὺς ἑπτακοσίους ἀπέθανον (= περίπου εφτακόσιοι).

2) Το κατηγορούμενο

9 Το κατηγορούμενο μπορεί να είναι, ὅπως και στη ν.ε., ὄχι μόνο ὄνομα, ουσιαστικό ή επίθετο (*φρούριον, Ἕλλην, φιλομαθέστατος, μακάριος*) αλλά και κάθε λέξη ή και ολόκληρη πρόταση:

Τὸ λακωνίζεῖν ἐστὶ φιλοσοφεῖν.

Μάτην ἐστὶ τὸ μεμνησθαι περὶ τούτων (= είναι μάταιο να κάνει κανείς λόγο γι' αυτά).

Φίλιππος ἐστὶν ὃ,τι ἂν εἴπη τις. (πβ, ν.ε. αυτό ήταν ὄ,τι πιο παράξενο είδα στη ζωή μου).

Σημείωση. Και το κατηγορούμενο, ὅπως και το υποκείμενο, μπορεί να εκφέρεται με εμπρόθετο προσδιορισμό, ὅταν δηλώνεται ένα ποσό κατά προσέγγιση:

Οἱ Πέρσαι ἦσαν ἀμφὶ τὰς δώδεκα μυριάδας (= περίπου δώδεκα...).

3) Το συνδεδεικτό

10 Συνδεδεικτά ρήματα εκτός από το ρῆμα *εἰμί* είναι και άλλα που έχουν συγγενική σημασία, ὅπως: